

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت بر روابط اجتماعی و رفتار مذهبی در شهرستان بیرجند

هاجر خیاز^۱
محسن آیتی^۲
محمد رضایی^۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه میزان و نوع استفاده از اینترنت با نحوه نگرش دانش آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر روابط اجتماعی (ارتباطات دوستی واقعی، ارتباطات خانوادگی، ارتباط مجازی با جنس مخالف) و رفتار مذهبی انجام شد. **روش:** این پژوهش از نوع همبستگی و نمونه پژوهش، شامل ۵۰۰ نفر از دانش آموزان دبیرستانی و دانشجویان شهرستان بیرجند بودند که تجربه استفاده از اینترنت را داشتند و از طریق نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند. برای جمع آوری داده ها از نگرش سنج محقق ساخته اثرات اینترنت استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل نتایج پژوهش، از روش آماری رگرسیون چند متغیره استفاده شد. **یافته ها:** میزان و نوع استفاده از اینترنت به عنوان متغیرهای پیش بین، می تواند متغیرهای ارتباط اجتماعی (ارتباط دوستی، ارتباط درون خانوادگی، ارتباط مجازی با جنس مخالف) و باورها و رفتارهای مذهبی را به عنوان متغیرهای ملاک، پیش بینی کند. **نتیجه گیری:** نتایج پژوهش بسته به اینکه افراد از کدام یک از امکانات اینترنت استفاده می کنند، در هر دو گروه دانش آموزان و دانشجویان، متفاوت یا یکسان است.

واژگان کلیدی: اینترنت، روابط اجتماعی، رفتار مذهبی، دانش آموزان، دانشجویان.

دریافت مقاله: ۹۴/۰۵/۱۲؛ تصویب نهایی: ۹۵/۰۱/۱۹.

۱. دانشجوی دکترای روان شناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی تهران (نویسنده مسئول) / نشانی: تهران؛ خیابان کریم خان زند، ابتدای آبان شمالی، معاونت فرهنگی و اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی / Email: h_khb@yahoo.com
۲. دکترای برنامه ریزی درسی، دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه بیرجند.
۳. کارشناس ارشد روان شناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.

الف) مقدمه

ساده‌ترین عنصر زندگی مشترک انسانی، کنشها و روابط اجتماعی است. طالبی (۱۳۸۳) بیان می‌دارد: افراد به برقراری رابطه اجتماعی نیاز ذاتی دارند و به همین دلیل، موقعیتهایی فراهم می‌آورند تا بتوانند رابطه اجتماعی را تجربه کنند و به ارتباطات اجتماعی که یکی از اساسی‌ترین نیازهای زندگی آنهاست، پاسخ دهند. کنش اجتماعی، سلسله حرکات بارزی است که انسان برای دستیابی به هدفی، نسبت به انسان دیگر انجام می‌دهد و از طرق مختلف صورت می‌گیرد. به گفته قنادیان انسانها موجودات اجتماعی‌اند و نیاز به تعلق خاطر و داشتن ارتباط در انسان، یک انگیزه قوی، بنیادی و بسیار نافذ است (فرازوی، ۱۳۸۱). به اعتقاد سادوک (۱۳۸۸) می‌توان گفت: بهداشت روانی یک فرد و احساس امنیت و رفاه وی به میزان قابل ملاحظه‌ای بستگی به کیفیت روابط مهم او دارد.

موضوع مهم دیگری که در کنار ارتباطات اجتماعی و به طور منحصر در جوامع انسانی به آن پرداخته می‌شود، دین و مذهب است. دین یکی از شاخصه‌های اصلی بشریت است. نوابخش، پوریوسفی و میرآخوری (۱۳۸۸) اظهار می‌دارند تا کنون هیچ حیوانی، نشانه‌ای از وجود حیات دینی بروز نداده است. به بیان دیگر؛ مذهب یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین نهادهای جامعه بشری در گذر زمان است؛ به طوری که هیچ‌گاه بشر بدون این پدیده زندگی نکرده و دست از آن برنداشته است. همانطور که بنیامین راش، پدر علم روان‌پزشکی هم می‌گوید، نقش مذهب و دین در سلامت روانی انسان، همانند اکسیژن برای تنفس کردن است. روان‌شناسان برجسته دیگر همانند جیمز، یونگ، فروم، فرانکل و آلپورت نیز به نقش اعتقادات و رفتارهای مذهبی اشاره کرده و به نقش و اهمیت دین در بهداشت روانی و تأثیر مثبت آن بر زندگی افراد پرداخته‌اند. (رجایی، حبیبی پور و بیاضی، ۱۳۸۸؛ کاظمی پور، ۱۳۸۹)

به گفته ساروخانی، توسلی و سید عربی نژاد (۱۳۸۷) در راستای ارتباطات فردی و اجتماعی، رسانه نوین اطلاعاتی و در رأس آن اینترنت، موجب نوسازی فرایندهای اجتماعی شده و تمام جنبه‌های زندگی مردم را تحت الشعاع قرار داده است و با جهت‌دهی به عناصر رفتاری و شناختی انسانها، ستون فقرات ساختار اجتماعی ما را شکل می‌دهند. رحمانی و غلامعلی لولاسانی (۲۰۱۱) بیان می‌دارند که امروزه اینترنت، بخشی از زندگی افراد شده و اثرات اجتماعی و روانی آن بر مردم افزایش یافته است. به اعتقاد گیدنز (۱۳۸۶) این وسیله ارتباطی که در حال تحول و تغییر ابعاد مختلف زندگی ماست - از فعالیتهای فراغتی، تفریحی، تعاملات ارتباطی و رفتارهای بیرونی تا ارزشها و باورهای درونی - هم فرصتی بزرگ و هم تهدیدی جدی به شمار می‌آید.

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ۲۱۳

ماکاری و همکاران^۱ (۲۰۱۲) بیان می‌دارند: ویژگی‌های مختلف اینترنت، همچون: عدم بازداری و ممنوعیت در ارتباط، از بین رفتن مرزهای زمان و مکان، خارج از کنترل بودن، دسترسی آسان و سریع و جذاب بودن فضای اینترنت، باعث شده است که این فناوری در کمترین زمان ممکن، تحولات چشمگیری را در جوامع به وجود آورد. به اعتقاد اسلویین^۲ (۱۳۸۰) نیز اینترنت به واسطه امکانات مختلف و گسترده و کاربردهای متنوع خود، هم توان اثرگذاری بر ارزشها و اعتقادات درونی و ادراکات و ارتباطات افراد را داشته، هم از طریق الگودهی‌های متنوع بر ظاهر افراد و تعریف آنها از درست و غلط و زشت و زیبا اثر می‌گذارد. تسیتسیکا و همکاران^۳ (۲۰۰۹) نیز بیان می‌دارند: اینترنت یک ابراز چندوجهی و کامل برای کسب اطلاعات و برقراری رابطه است و اثرگذاری آن بسته به شرایط روحی و هیجانی کاربران و همچنین نحوه استفاده آنها متفاوت است.

اینترنت و فضای مجازی، کاربران متعدد با عقاید و سلائیق مختلفی را جلب کرده است. از بین کاربران می‌توان به افرادی اشاره کرد که گرایشهای دینی و مذهبی متفاوتی دارند. به اعتقاد هالند^۴ (۲۰۰۴) گروههای مذهبی جایگاه خود در فضای مجازی را رسمیت بخشیده‌اند و حتی گاهی دین از طریق اینترنت مسائل مختلف مربوط به پدیده‌های اجتماعی و مشارکت مذهبی را افزایش داده است. زهرا ساندز^۵ (۲۰۱۰) اظهار می‌دارد که توانایی تولید و ارسال محتوا از طریق اینترنت باعث شده است که همه ادیان بتوانند به معرفی و تبلیغ باورهای خود بپردازند. بنابر این، چنانچه ناستوتا^۶ (۲۰۱۲) می‌گوید: اینترنت فضایی دموکراتیک برای همه مذاهب ایجاد می‌کند؛ به طوری که همه مذاهبها و گروهها شانس گسترش اعتقادات و ایدئولوژی‌های خود را پیدا می‌کنند و همان‌طور که ضرغامی^۷ (۲۰۱۱) اظهار می‌دارد: ادیان مختلف و پیروان آنها در فضای اینترنت، هم امکان ترویج، ارائه و کسب اطلاعات به صورت سریع و آسان در مورد مسائل و مناسک اعتقادی مورد نظر خود را دارند و هم در مواجهه مستقیم اطلاعات و مناسبات ادیان و ایدئولوژی‌ها و مذاهب و اعتقادات دیگر گروهها و حتی جنبشهای ضد دین و مادی‌گرا هستند.

ب) پیشینه تحقیق

در ارتباط با اینترنت و روابط اجتماعی، تحقیقات نی و اربرینگ^۸ (۲۰۰۲) بیانگر آن بود که کاربران اینترنت زمان کمتری را برای دوستان و اعضای خانواده خود صرف می‌کنند. در مقابل، هوارد رینگولد^۹ (۱۹۹۳) با

1. Macarie, Stefanescu, Tebeanu & Chele
2. Tsitsika, Critselis, Georgios & Filippopoulou
3. Helland
4. Zahra Sands
5. Nastuta
6. Nie & Erbring

توجه به پژوهشی بیان می‌دارد که اجتماع مجازی، نسخه فناورانه اجتماع سنتی است و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی فرصت بازسازی اجتماع را در عصر جدید به ما می‌دهند (محسنی و همکاران، ۱۳۸۵). یافته‌های پژوهش محسنی، دوران و سهرابی (۱۳۸۵) حاکی از آن بود که بین زمان استفاده از اینترنت در طول شبانه‌روز و انزوای اجتماعی (کاهش ارتباطات اجتماعی واقعی)، رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. همچنین مشخص شد استفاده اجتماعی از اینترنت، موجب کاهش انزوای اجتماعی می‌شود.

نتایج پژوهش عباسی سوزاری و همایون (۱۳۹۳) نشان داد که فناوری‌های نوین ارتباطی، به ویژه اینترنت، نه تنها منجر به کاهش روابط اجتماعی و انزوای افراد نشده‌اند، بلکه مکمل روابط اجتماعی بوده، آنها را تقویت می‌کنند و از سوی دیگر، احساس تنهایی درک شده در افراد را نیز کاهش می‌دهند. نتایج پژوهش احمدی و همکاران (۱۳۸۹) نشان داد افزایش صمیمیت بین اعضای خانواده و نظارت و راهنمایی خانوادگی در استفاده از اینترنت، دو عامل مهم در مصون‌سازی نوجوانان از آسیب‌های استفاده از فضای مجازی است. نتایج پژوهش فارتسون و همکاران (۲۰۰۷) نشان داد بین استفاده بیشتر از اینترنت (گفتگو و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی) و ارتباط رودرروی کمتر، رابطه وجود دارد. داراها (۲۰۱۳) در پژوهش خود نشان داد فراوانی استفاده از اینترنت با ارتباطات اجتماعی فرد (با خانواده و همسالان) رابطه معناداری دارد. همچنین نوجوانانی که زمان بیشتری با اینترنت می‌گذرانند، فعالیتهای فوق برنامه بیشتری در خارج از مدرسه (مثل رفتن به باشگاه و وقت گذراندن با دوستان) داشتند.

در خصوص رابطه اینترنت با ارزشها، باورها و اعتقادات، مهدی‌زاده و عبداللهی (۱۳۸۶) اذعان می‌دارند که وسایل ارتباطی و به خصوص اینترنت، در اعتقادات و باورهای ما به تدریج نفوذ می‌کنند که نتیجه آن تغییر در اعتقادات و نگرشها و رفتارهای ناشی از آن و در اغلب اوقات، تضاد ارزشی با ارزشهای جامعه است. نتایج پژوهش گلاور^۴ نشان داد که جوامع مذهبی، مغلوب فناوری‌های جدیدی مثل اینترنت نشده‌اند، بلکه از اینترنت به عنوان ابزاری مفید برای ترویج عقاید خود استفاده کرده‌اند. (گلاور، ۲۰۰۳)

ج) بیان مسئله و سؤالات تحقیق

به منظور استفاده مؤثر از امکانات و قابلیتهای اینترنت و اندیشیدن تمهیداتی برای کاهش آسیبهای ناشی از آن، ناگزیر به شناخت بیشتر از این فناوری و اثرات آن با توجه به بافت اجتماعی، فرهنگی و اعتقادی حاکم

1. Howard Rheingold
2. Fortson, Scotti, Chen, Malone & Delben
3. Daraha
4. Glover

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ۲۱۵

بر جامعه‌ایم. در این راستا، پژوهش حاضر به بررسی رابطه میزان و نوع استفاده از اینترنت با نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات این فناوری بر مؤلفه‌هایی چون: روابط اجتماعی (ارتباطات دوستی واقعی، ارتباطات خانوادگی، ارتباط مجازی با جنس مخالف) و باورها و رفتارهای مذهبی می‌پردازد. سؤالات مطرح شده در این پژوهش که به بررسی آنها پرداخته می‌شود عبارتند از:

۱. آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات دوستی حضوری یا واقعی دارد؟
۲. آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات درون‌خانوادگی دارد؟
۳. آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات مجازی با جنس مخالف دارد؟
۴. آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر باورها و رفتارهای مذهبی دارد؟

د) روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، همبستگی است. جامعه آماری پژوهش، شامل دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان (دختر و پسر) شهرستان بیرجند بود که به نوعی استفاده از اینترنت را تجربه کرده‌اند. نمونه پژوهش، شامل ۵۰۰ نفر از دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان بودند و از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند؛ بدین صورت که از بین تعدادی از دبیرستانهای دولتی و دانشگاههای بیرجند (آزاد، پیام نور و دولتی) نمونه‌هایی انتخاب شد که همه آنها جزء کاربران اینترنت به شمار می‌آمدند. در این تحقیق، نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت (با توجه به میزان و نوع استفاده آنها از این فناوری) بررسی شد. برای سنجش متغیرهای پژوهش از نگرش‌سنج محقق ساخته اثرات اینترنت استفاده شد که اعتبار صوری و محتوایی آن بعد از بررسی تخصصی، توسط ۱۵ متخصص مورد تأیید قرار گرفت (این متخصصان از پنج حوزه مختلف روان‌شناسی، علوم تربیتی، علوم اجتماعی، کارشناسان فرهنگی و کارشناسان فناوری انتخاب شدند و با دریافت پرسشنامه بر گویه‌های تعیین شده اعمال نظر کردند؛ به این صورت که گویه‌های نامرتب یا گویه‌های همپوش و تکراری با نظر نهایی آنها حذف و گویه‌های لازم و ضروری اضافه شدند و در نهایت، به صورت پرسشنامه مطلوب برای رسیدن به اهداف پژوهش تنظیم شد). به منظور همساز بودن با بنیادهای نظری و تجربی، سنج نگرشی به کار رفته در پژوهش حاضر در مورد «نحوه نگرش دانش‌آموزان و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت» بر

پایه تعریف مک‌لین و اوستروم بنا شد، که نگرشها را دارای سه جزء شناختی، عاطفی و رفتاری می‌داند (کریمی، ۱۳۷۳). برای بررسی فرضیه تحقیق، در دو مدل مجزا، یکی برای دانش‌آموزان و دیگری برای دانشجویان از تحلیل رگرسیون چند متغیره، روش گام‌به‌گام استفاده شده است. در اینجا متغیر روابط اجتماعی (ارتباط دوستی واقعی، ارتباط خانوادگی، ارتباط مجازی با جنس مخالف) و رفتار مذهبی به عنوان متغیر ملاک و میزان استفاده از اینترنت و انواع کاربردهای آن به عنوان متغیرهای پیش‌بین لحاظ شده است.

هـ) یافته‌ها

میزان استفاده از امکانات مختلف اینترنت در دو گروه دانش‌آموزان و دانشجویان و ارتباط آنها با یکدیگر در جدول ضمیمه ارائه شده است. این امکانات بهره‌بری عبارتند از:

۱. گفتگوی آنلاین (چت)؛ ۲. ایمیل؛ ۳. وب‌گردی (سرگرمی)؛ ۴. وب‌نویسی (وبلاگ)؛ ۵. وب‌نویسی (وبسایت شخصی)؛ ۶. بازی؛ ۷. خبرخوانی سیاسی؛ ۸. خبرخوانی ورزشی؛ ۹. خبرخوانی فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی؛ ۱۰. خبرخوانی سایر موارد؛ ۱۱. دانلود فیلم؛ ۱۲. دانلود موسیقی؛ ۱۳. دانلود عکس؛ ۱۴. دانلود نرم‌افزار؛ ۱۵. دانلود کتاب و مقاله؛ ۱۶. تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی (فیس‌بوک، توئیتر و...); ۱۷. علمی - تخصصی (جستجوی مقاله‌های علمی، تخصصی و...); ۱۸. استفاده از سایتهای آموزشی (مثل سایت رشد و...); ۱۹. انجام کارهای اداری و بانکی.

در جدول ضمیمه علاوه بر مقایسه میانگین میزان استفاده از امکانات مختلف در هر گروه - شامل دانش‌آموز و دانشجو - سایر شاخصهای توصیفی مانند انحراف معیار، نما و همچنین آماره آزمون تی استودنت برای مقایسه میانگین دو گروه آمده است. جدول ۱، سه مورد از کاربردهای اینترنتی بالا را بر اساس جدول ضمیمه، به عنوان نمونه ارائه داده است.

جدول ۱: تعداد، میانگین، انحراف معیار، نما و همچنین آماره آزمون تی استودنت برای مقایسه میانگین دو گروه دانش‌آموزان و دانشجویان

نوع کاربرد	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نما	آماره تی	سطح معناداری
گفتگوی آنلاین (چت)	دانش‌آموز	۲۴۴	۰/۹۳	۱/۱۷	۰	۱/۸۷	۰/۰۶۲
	دانشجو	۲۳۶	۰/۷۴	۱/۰۸	۰		
ایمیل	دانش‌آموز	۲۴۹	۱/۲۲	۱/۲۴	۰	-۳/۱۵	۰/۰۰۲**
	دانشجو	۲۴۸	۱/۵۶	۱/۱۳	۱		
دانلود فیلم	دانش‌آموز	۲۵۰	۱/۸۴	۱/۳۱	۱	۶/۰۹	۰/۰۰**
	دانشجو	۲۴۴	۱/۱۴	۱/۲۷	۰		

** در سطح یک درصد معنادار

یافته‌های حاصل از جدول ضمیمه، موارد ذیل را نشان داده است:

۱. میانگین استفاده دانش‌آموزان، در ایمیل، وبلاگ، وبسایت شخصی، خبرخوانی سیاسی، خبرخوانی فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، دانلود کتاب و مقاله، علمی - تخصصی (جستجوی مقاله‌های علمی، تخصصی و...)، استفاده از سایتهای آموزشی (مثل سایت رشد و...) و انجام کارهای اداری و بانکی، پایین‌تر از میانگین دانشجویان قرار دارد و در سایر موارد کاربرد اینترنت، این نتیجه برعکس است.

۲. همچنین دو ردیف تفکیک شده برای دانش‌آموز و دانشجو ارائه شده، که بیشترین فراوانی گزارش شده از هر دو گروه را در هر کاربرد نشان می‌دهد.

۳. برای مقایسه دقیق‌تر میانگین استفاده هر کاربرد، در دو گروه دانشجو و دانش‌آموز، از آزمون تی استودنت با نمونه‌های مستقل استفاده شده است. نتایج این آزمون در دو ستون آخر جدول ۱ خلاصه شده است. نتایج حاکی از آن است که اختلاف بین میانگینهای دو گروه در آیتم‌های ایمیل، سرگرمی، بازی، خبرخوانی سیاسی، خبرخوانی ورزشی، خبرخوانی سایر موارد، دانلود فیلم، موسیقی، عکس و انجام کارهای اداری و بانکی، در سطح پنج درصد معنادار بوده و در سایر موارد، معنادار نیست؛ یعنی فرض برابری میانگینها در سایر موارد مذکور در دو گروه پذیرفته می‌شود.

در بررسی دیگری، ماتریس همبستگی متغیرهای پیش‌بین که حاوی ضریب همبستگی اسپرمن، بین هر جفت از متغیرهاست، برای کل نمونه محاسبه شد. نتایج نشان داد متغیر «مدت استفاده» با اکثر متغیرهای دیگر دارای همبستگی مستقیم و معنادار است. همچنین بیشترین همبستگی، مربوط به متغیرهای دانلود فیلم و دانلود موسیقی است که برابر ۰/۶۴۶ گزارش شده است. با توجه به معنادار بودن اکثر همبستگی‌ها، وجود ارتباط بین آنها تأیید می‌شود. بنابر این، در یک الگوی رگرسیون، استفاده از همه متغیرها نمی‌تواند قدرت پیش‌بینی را به مقدار زیادی افزایش دهد؛ چون در تحلیل رگرسیون، وقتی افزودن یک متغیر پیش‌بین باعث بهبود مدل می‌شود که این متغیر با سایر متغیرهای پیش‌بین همبستگی نداشته باشد، ولی همبستگی بالایی با متغیر ملاک داشته باشد. این یک نتیجه مقدماتی برای استفاده از روش گام‌به‌گام در رگرسیون چند متغیره است که در تحلیل فرضیات مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

در ارتباط با سؤال اول پژوهش، نتایج توصیفی در جدول ۲، میانگین ارتباطات دوستی واقعی داده‌های نمونه را برای دانشجویان، بالاتر از دانش‌آموزان گزارش می‌کند که این نتیجه در سطح یک درصد برای این نمونه معنادار است. برای بررسی فرضیه تحقیق نیز در دو مدل مجزا برای دانش‌آموزان و دانشجویان از تحلیل رگرسیون چند متغیره، روش گام‌به‌گام استفاده شده است. در اینجا متغیر «ارتباطات دوستی واقعی» به عنوان متغیر ملاک و «میزان استفاده از اینترنت» و «انواع کاربردهای آن» به عنوان متغیرهای پیش‌بین لحاظ شده است. نتایج رگرسیون در هر دو گروه معنادار است ($p < 0.01$).

جدول ۲: شاخصهای توصیفی ارتباطات دوستی واقعی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	آماره تی	سطح معناداری
دانش‌آموزان	۲۳۹	۲۱/۹۳	۵/۵۶	۹	۳۶	-۴/۰۵	** ۰/۰۰
دانشجویان	۲۳۳	۲۳/۹۸	۵/۳۷	۹	۳۶		
کل	۴۷۲	۲۲/۹۴	۵/۵۶	۹	۳۶	-	-

نتایج آخرین گام رگرسیون که حاوی متغیرهای پیش‌بین‌نهایی در هر گروه است در جدول ۳ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد در گروه دانش‌آموزان برای پیش‌بینی ارتباطات دوستی واقعی، متغیرهای نهایی مانده در مدل عبارتند از: خبرخوانی سایر موارد، دانلود فیلم، مدت آشنایی با اینترنت، دانلود عکس و استفاده از سایتهای آموزشی. ستون ضرایب استاندارد رگرسیون نشان می‌دهد این متغیرها به ترتیب دارای بیشترین وزن تا کمترین وزن در پیش‌بینی ارتباطات دوستی واقعی‌اند. در این متغیرها، دو متغیر «استفاده از سایتهای آموزشی» و «دانلود فیلم» با متغیر «ارتباطات دوستی» دارای همبستگی مثبت و بقیه منفی‌اند. این بدان معنی است که افزایش استفاده از سایتهای آموزشی و دانلود فیلم در این گروه، افزایش نمره در ارتباطات دوستی واقعی را در گروه مذکور به همراه داشت (افزایش نمره در ارتباطات دوستی واقعی نشان‌دهنده اعتقاد به کاهش این نوع ارتباط بر اثر استفاده از اینترنت در این دسته از کاربران است) و برعکس، افزایش خبرخوانی سایر موارد، مدت آشنایی با اینترنت و دانلود عکس، با کاهش نمره در ارتباطات دوستی همراه بود؛ یعنی هر چه کاربری‌های مذکور-دانلود عکس، خبرخوانی و مدت آشنایی با اینترنت- در دانش‌آموزان بیشتر شود، اعتقاد آنها به اثرگذاری منفی اینترنت بر روابط دوستی واقعی کمتر می‌شود. در این مدل، ضریب همبستگی چندگانه برابر ۰/۳۹ گزارش شده که حاکی از آن است که این مدل تقریباً ۱۶ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند.

جدول ۳: آخرین مرحله رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی ارتباطات دوستی واقعی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	متغیرهای پیش‌بین	بر آورد ضرایب استاندارد رگرسیون	همبستگی دو متغیره	ضریب همبستگی چندگانه
دانش‌آموزان	خبرخوانی سایر موارد	-۰/۲۵۰	-۰/۲۵۸	۰/۳۹
	دانلود فیلم	۰/۱۹۰	۰/۰۶۷	
	مدت آشنایی اینترنت	-۰/۱۸۴	-۰/۲۰۲	
	دانلود عکس	-۰/۱۵۸	-۰/۱۷۶	
دانشجویان	استفاده از سایتهای آموزشی	۰/۱۴۶	۰/۰۵۰	۰/۳۵
	علمی- تخصصی (جستجوی مقاله‌های علمی، تخصصی و...)	-۰/۲۹۴	-۰/۳۰۹	
	مدت آشنایی اینترنت	-۰/۱۵۸	-۰/۱۸۶	

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ۲۱۹

در گروه دانشجویان، متغیرهای نهایی، «جستجوی مقاله‌های علمی- تخصصی» و «مدت آشنایی با اینترنت» می‌باشند. در این مدل نیز ضریب همبستگی چندگانه ۰/۳۵ گزارش شده و حدود ۱۲ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند. هر دو ضریب همبستگی نیز منفی گزارش شده که به معنی ارتباط معکوس با متغیر ملاک است؛ یعنی با افزایش مدت آشنایی با اینترنت و جستجوی مقاله‌های علمی- تخصصی در دانشجویان، اعتقاد آنها در مورد اثرگذاری منفی اینترنت بر ارتباطات دوستی واقعی کم‌رنگ‌تر می‌شود. به عبارتی؛ از نظر آنها ارتباط دوستی واقعی بر اثر استفاده از اینترنت کاهش نمی‌یابد.

در ارتباط با سؤال دوم پژوهش، نتایج توصیفی در جدول ۴، میانگین ارتباطات درون‌خانوادگی داده‌های نمونه را برای دانشجویان بالاتر از دانش‌آموزان گزارش می‌کند که این نتیجه در سطح یک درصد برای این نمونه معنادار است. برای بررسی فرضیه تحقیق، در دو مدل مجزا، برای دانش‌آموزان و دانشجویان از تحلیل رگرسیون چند متغیره و روش گام‌به‌گام استفاده شده است. در اینجا متغیر ارتباطات درون‌خانوادگی به عنوان متغیر ملاک و میزان استفاده از اینترنت و انواع کاربردهای آن به عنوان متغیرهای پیش‌بین لحاظ شده است. نتایج رگرسیون در هر دو گروه معنادار است ($p < 0.01$).

جدول ۴: شاخصهای توصیفی ارتباطات درون‌خانوادگی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	آماره تی	سطح معناداری
دانش‌آموزان	۲۴۴	۹/۳۹	۳/۳۰	۴	۱۶	-۴/۴۷	** ۰/۰۰
دانشجویان	۲۴۲	۱۰/۵۹	۲/۶۳	۴	۱۶	-	-
کل	۴۸۶	۹/۹۹	۳/۰۴	۴	۱۶	-	-

نتایج آخرین گام رگرسیون که حاوی متغیرهای پیش‌بین نهایی در هر گروه است، در جدول ۵ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد در گروه دانش‌آموزان برای پیش‌بینی ارتباطات درون‌خانوادگی، متغیرهای مانده در مدل عبارتند از: مدت آشنایی با اینترنت، استفاده از سایتهای آموزشی، خبرخوانی سایر موارد، خبرخوانی سیاسی و دانلود موسیقی. ستون ضرایب استاندارد رگرسیون نشان می‌دهد این متغیرها به ترتیب دارای بیشترین وزن تا کمترین وزن در پیش‌بینی ارتباطات درون‌خانوادگی‌اند. در این متغیرها دو متغیر استفاده از سایتهای آموزشی و دانلود موسیقی، با متغیر ارتباطات درون‌خانوادگی دارای ارتباط مستقیم (به این معنی که افزایش استفاده از سایتهای آموزشی و دانلود موسیقی در این گروه باعث افزایش نمره در ارتباطات درون‌خانوادگی شده، افزایش نمره در ارتباطات درون‌خانوادگی نشان‌دهنده کاهش این نوع ارتباط بر اثر استفاده از اینترنت از نظر این دسته از کاربران است) و بقیه دارای ارتباط معکوس‌اند. در این مدل، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۴۴ گزارش شده که حاکی از آن است که این مدل تقریباً ۱۹ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند.

جدول ۵: آخرین مرحله رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی ارتباطات درون‌خانوادگی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	متغیرهای پیش‌بین	برآورد ضرایب استاندارد رگرسیون	همبستگی دو متغیره	ضریب همبستگی چندگانه
دانش‌آموزان	مدت آشنایی اینترنت	-۰/۲۳۶	-۰/۲۵۱	۰/۴۴
	استفاده از سایتهای آموزشی	۰/۲۱۹	۰/۰۸۸	
	خبرخوانی سایر موارد	-۰/۲۱۸	-۰/۲۳۶	
	خبرخوانی سیاسی	-۰/۲۰۸	-۰/۲۳۷	
دانشجویان	دانلود موسیقی	۰/۱۴۵	۰/۰۸۱	۰/۳۴
	تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی	-۰/۲۴۲	-۰/۲۴۲	
	(فیس‌بوک، توئیتر و...) مدت آشنایی اینترنت	-۰/۲۳۲	-۰/۲۳۲	

در گروه دانشجویان، متغیرهای نهایی «تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی مانند فیس‌بوک و توئیتر» و «مدت آشنایی با اینترنت» می‌باشند. در این مدل نیز ضریب همبستگی چندگانه ۰/۳۴ گزارش شده و حدود ۱۲ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند. هر دو ضریب همبستگی نیز منفی گزارش شده که به معنی ارتباط معکوس با متغیر وابسته است؛ به این معنی که افزایش تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی مانند فیس‌بوک و توئیتر و مدت آشنایی با اینترنت، باعث کاهش نمره در ارتباطات درون‌خانوادگی در این گروه شده است؛ یعنی با افزایش مدت آشنایی با اینترنت و تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی در دانشجویان، اعتقاد آنها در مورد اثرگذاری منفی اینترنت بر ارتباطات درون‌خانوادگی کم‌رنگ‌تر می‌شود. در واقع؛ از نظر آنان، ارتباط درون‌خانوادگی بر اثر استفاده از اینترنت کاهش نمی‌یابد.

در مورد سؤال سوم پژوهش، نتایج توصیفی در جدول ۶، میانگین ارتباطات مجازی با جنس مخالف را برای دانشجویان بالاتر از دانش‌آموزان گزارش می‌کند که این نتیجه در سطح پنج درصد برای این نمونه معنادار است. برای بررسی فرضیه تحقیق در دو مدل مجزا برای دانش‌آموزان و دانشجویان از تحلیل رگرسیون چند متغیره، روش گام‌به‌گام استفاده شده است. در اینجا متغیر ارتباطات مجازی با جنس مخالف به عنوان متغیر ملاک و میزان استفاده از اینترنت و انواع کاربردهای آن به عنوان متغیرهای پیش‌بین لحاظ شده است. نتایج رگرسیون در هر دو گروه معنادار است ($p < 0.01$).

جدول ۶: شاخصهای توصیفی ارتباطات مجازی با جنس مخالف در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	آماره تی	سطح معناداری
دانش‌آموزان	۲۴۰	۷/۱۶	۲/۳۹	۳	۱۲	-۲/۵۰	* ۰/۰۱۳
دانشجویان	۲۴۲	۷/۶۹	۲/۲۴	۳	۱۲		
کل	۴۸۲	۷/۴۲	۲/۳۳	۳	۱۲	-	-

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ۲۲۱

نتایج آخرین گام رگرسیون که حاوی متغیرهای پیش‌بین نهایی در هر گروه است، در جدول ۷ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد در گروه دانش‌آموزان برای پیش‌بینی ارتباطات مجازی با جنس مخالف، متغیرهای مانده در مدل، به ترتیب اهمیت وزن در پیش‌بینی عبارتند از: دانلود فیلم، خبرخوانی سیاسی، گفتگوی آنلاین (چت)، خبرخوانی سایر موارد و دانلود کتاب و مقاله؛ که در این متغیرها دو متغیر گفتگوی آنلاین (چت) و دانلود فیلم با متغیر ارتباطات مجازی با جنس مخالف دارای ارتباط مستقیم - به این معنی که افزایش استفاده از گفتگوی آنلاین (چت) و دانلود فیلم، افزایش نمره در ارتباطات مجازی با جنس مخالف را در این گروه به همراه داشت و افزایش نمره در ارتباطات مجازی با جنس مخالف نیز نشان‌دهنده افزایش این نوع ارتباط بر اثر استفاده از اینترنت به اعتقاد این دسته از کاربران است - و بقیه معکوس‌اند. در این مدل، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۳۸ گزارش شده که حاکی از آن است که این مدل تقریباً ۱۵ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند.

جدول ۷: آخرین مرحله رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی ارتباطات مجازی با جنس مخالف در دانش‌آموزان دانشجویان

گروه	متغیرهای پیش‌بین	برآورد ضرایب استاندارد رگرسیون	همبستگی دو متغیره	ضریب همبستگی چندگانه
دانش‌آموزان	دانلود فیلم	۰/۲۰۲	۰/۱۴۶	۰/۳۸
	خبرخوانی سیاسی	-۰/۱۶۸	-۰/۲۰۹	
	گفتگوی آنلاین (چت)	۰/۱۵۰	۰/۱۷۸	
	خبرخوانی سایر موارد	-۰/۱۴۷	-۰/۱۵۶	
	دانلود کتاب و مقاله	-۰/۱۴۲	-۰/۱۹۲	
دانشجویان	مدت آشنایی اینترنت	-۰/۳۰۵	-۰/۲۶۰	۰/۳۲
	وب‌نویسی (وب‌سایت شخصی)	-۰/۱۸۴	-۰/۱۰۹	

در گروه دانشجویان، متغیرهای نهایی، مدت آشنایی با اینترنت و وب‌نویسی (وب‌سایت شخصی) اند. در این مدل، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۳۲ گزارش شده و حدود ۱۰ درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند. در اینجا هر دو ضریب همبستگی منفی گزارش شده که به معنی ارتباط معکوس با متغیر ملاک است؛ یعنی هر چه در دانشجویان میزان وب‌نویسی و مدت آشنایی با اینترنت افزایش یابد، این اعتقاد که اینترنت باعث افزایش ارتباطات مجازی با جنس مخالف می‌شود کاهش می‌یابد.

در ارتباط با سؤال چهارم پژوهش، نتایج توصیفی در جدول ۸، میانگین باورها و رفتارهای مذهبی را برای دانشجویان، بالاتر از دانش‌آموزان گزارش می‌کند که این نتیجه در سطح پنج درصد برای این نمونه معنادار است. برای بررسی فرضیه تحقیق، در دو مدل مجزا برای دانش‌آموزان و دانشجویان از تحلیل رگرسیون چند متغیره، روش گام به گام استفاده شده است. در اینجا متغیر باورها و رفتارهای مذهبی به عنوان

۲۲۲ ◊ فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۱۹

متغیر ملاک و میزان استفاده از اینترنت و انواع کاربردهای آن به عنوان متغیرهای پیش‌بین لحاظ شده است. نتایج رگرسیون در هر دو گروه معنادار است ($p < 0.01$).

جدول ۸: شاخصهای توصیفی باورها و رفتارهای مذهبی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	آماره تی	سطح معناداری
دانش‌آموزان	۲۴۹	۹/۲۰	۳/۲۵	۴	۱۶	-۲/۴۶	* ۰/۰۱۴
دانشجویان	۲۴۰	۹/۹۱	۳/۰۵	۴	۱۶		
کل	۴۸۹	۹/۵۵	۳/۱۷	۴	۱۶	-	-

نتایج آخرین گام رگرسیون که حاوی متغیرهای پیش‌بین نهایی در هر گروه است، در جدول ۹ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد در گروه دانش‌آموزان برای پیش‌بینی باورها و رفتارهای مذهبی، متغیرهای نهایی باقیمانده در مدل عبارتند از: مدت آشنایی با اینترنت و خبرخوانی سیاسی و ستون ضرایب استاندارد رگرسیون نشان می‌دهد این متغیرها به ترتیب دارای بیشترین وزن تا کمترین وزن در پیش‌بینی باورها و رفتارهای مذهبی اند. در اینجا هر دو متغیر با متغیر باورها و رفتارهای مذهبی دارای ارتباط معکوس‌اند؛ یعنی هر چه کاربری‌های مذکور (خبرخوانی سیاسی و مدت آشنایی با اینترنت) در دانش‌آموزان بیشتر شود، اعتقاد آنها به اثرگذاری منفی اینترنت بر باورها و رفتارهای مذهبی کمتر می‌شود (کاهش نمره نشان‌دهنده عدم اعتقاد بر کاهش باورها و رفتارهای مذهبی بر اثر استفاده از اینترنت است). در این مدل، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۲۶ گزارش شده که حاکی از آن است که این مدل تقریباً هفت درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند.

جدول ۹: آخرین مرحله رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی باورها و رفتارهای مذهبی در دانش‌آموزان و دانشجویان

گروه	متغیرهای پیش‌بین	برآورد ضرایب استاندارد رگرسیون	همبستگی دو متغیره	ضریب همبستگی چندگانه
دانش‌آموزان	مدت آشنایی با اینترنت	-۰/۱۹۵	-۰/۲۲۱	۰/۲۶
	خبرخوانی سیاسی	-۰/۱۳۴	-۰/۱۷۱	
دانشجویان	ایمیل	-۰/۱۹۰	۰/۱۹۰-	۰/۱۹

متغیر نهایی در گروه دانشجویان، ایمیل است که در این مدل نیز ضریب همبستگی چندگانه ۰/۱۹ گزارش شده و حدود چهار درصد تغییرات متغیر ملاک را تبیین می‌کند. ضریب همبستگی نیز منفی گزارش شده که به معنی ارتباط معکوس با متغیر ملاک است؛ یعنی هر چه میزان استفاده از ایمیل در دانشجویان بیشتر می‌شود، نمرات آنها در متغیر باورها و رفتارهای مذهبی کمتر می‌شود (کاهش نمره نشان‌دهنده عدم اعتقاد بر کاهش باورها و رفتارهای مذهبی بر اثر استفاده از اینترنت است).

و) بحث و نتیجه گیری

سؤال اول:

آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات دوستی حضوری یا واقعی دارد؟

یک) در گروه دانش‌آموزان: نتایج رگرسیون چند متغیری گام‌به‌گام در پاسخ به این سؤال، نشان داد که از میان متغیرهای پیش‌بین مانده از مدل، در دانش‌آموزان، متغیرهای استفاده از سایت‌های آموزشی و دانلود فیلم، همبستگی مثبت و معناداری با ارتباطات دوستی واقعی دارند؛ یعنی دانش‌آموزان استفاده‌کننده از این امکانات اینترنت، بر این باورند که اینترنت باعث کاهش دوستی‌های واقعی می‌شود. این در حالی است که متغیرهای پیش‌بین (دانلود عکس، خبرخوانی و مدت آشنایی با اینترنت) همبستگی منفی را با ارتباطات دوستی واقعی نشان دادند؛ به این معنی که با افزایش استفاده از این کاربردهای اینترنت در دانش‌آموزان، این اعتقاد که اینترنت اثرات منفی بر دوستی‌های واقعی می‌گذارد، کاهش می‌یابد.

دو) در گروه دانشجویان: در این گروه نیز متغیرهای مانده از مدل در گام آخر عبارتند از: جستجوی مقاله‌های علمی - تخصصی و مدت آشنایی با اینترنت، که هر دو با ارتباطات دوستی واقعی همبستگی منفی دارند؛ یعنی با افزایش مدت آشنایی با اینترنت و جستجوی مقاله‌های علمی - تخصصی، این تفکر در دانشجویان که اینترنت باعث کاهش ارتباطات دوستی می‌شود، کم‌رنگ‌تر می‌شود.

همان‌گونه که دیده شد، نتایج پژوهش، بسته به اینکه افراد از کدام یک از امکانات اینترنت استفاده می‌کنند، در هر دو گروه دانش‌آموزان و دانشجویان، متفاوت است. مدت آشنایی با اینترنت، هم در دانش‌آموزان و هم در دانشجویان پیش‌بینی کننده این تفکر بود که اینترنت باعث افزایش ارتباطات دوستی می‌شود. این نگرش شاید به دلیل افزایش و تسهیل امکان برقراری ارتباط با دوستان قدیمی از طریق اینترنت بدون هیچ محدودیتی است؛ به این معنی که در دو گروه به دلیل در دسترس بودن اینترنت، در ارتباط ماندن و ردیابی دوستان بسیار قدیمی از همیشه ساده‌تر شده و بهانه‌ای برای فاصله گرفتن از دوستان وجود ندارد. (دوران، ۱۳۸۵)

نتایج جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی نشان می‌دهد تعداد زیادی از پژوهشها - تحقیقات نی و اربرنینگ (۲۰۰۲، نقل از: محسنی همکاران، ۱۳۸۵)؛ رابرت کراوت (نقل از: زنجانی‌زاده و جوادی، ۱۳۸۵)؛ زی‌هو و جاناتان‌جی (۲۰۰۱، نقل از: همان)؛ سلیمی، جوکار و نیک‌پور (۱۳۸۸)؛ ساندرز و همکاران (۲۰۰۰، نقل از: مشایخ و برجعلی،

۱۳۸۲؛ فلاحی (۲۰۱۱)؛ هامبورگر و هایات^۱ (۲۰۱۱)؛ هوارد رینگولد (۱۹۹۳، نقل از: محسنی و همکاران، ۱۳۸۵) - به بررسی اثرات اینترنت بر تعاملات اجتماعی پرداخته‌اند؛ اما تقریباً در هیچ یک از آنها به نقش کاربردها و امکانات مختلف اینترنت در این اثرگذاری توجهی نشده است؛ در حالی که هر یک از این کاربردها ماهیت متفاوتی از دیگری داشته و تأثیرات آنها به طور چشمگیری متفاوت است و شاید همین، دلیلی باشد بر نتایج مختلفی که مطالعات پیشین در پی داشته‌اند. با در نظر گرفتن این مسئله در مورد تحقیقات گذشته، نتایج پژوهش حاضر با برخی از آنها هم‌راستا است. نتایج مطالعات ساندرز و همکاران (۲۰۰۰، نقل از: مشایخ و برجلی، ۱۳۸۲) نشان داد کاربرانی که کمتر از اینترنت استفاده می‌کنند، نسبت به کسانی که استفاده طولانی مدت دارند، با مادر و دوستان خود روابط بیشتر، مناسب‌تر و معنادارتری دارند. همچنین تحقیقات نی و اربرینگ (۲۰۰۲، نقل از: محسنی و همکاران، ۱۳۸۵) بیانگر آن بود که کاربران اینترنت، زمان کمتری را برای دوستان و اعضای خانواده خود صرف می‌کنند. نتیجه این دو تحقیق با قسمت اول یافته‌های این پژوهش هم‌راستا است، با این تفاوت که در پژوهش حاضر، کاربران اینترنت را با توجه به نوع استفاده آنها منفک کرده و به این نتیجه رسیده است که با افزایش استفاده از سایتهای آموزشی و دانلود فیلم در دانش‌آموزان، این نگرش که اینترنت باعث کاهش دوستی‌های واقعی می‌شود، در آنها افزایش می‌یابد. در مورد این دو نوع استفاده از اینترنت، شاید بتوان گفت دانش‌آموزانی که به میزان بیشتری از سایتهای آموزشی استفاده می‌کنند، ترجیح می‌دهند از زمان خود برای پیشرفت در درس و افزایش اطلاعات خویش استفاده کنند. همچنین آنانی که به دانلود فیلم می‌پردازند، تنهایی و تماشای فیلم را به گذراندن وقت خود با دوستان ترجیح می‌دهند. البته اینگونه تفاسیر به دلیل پیچیدگی‌های آدمی و ماهیت موضوع، نیازمند پژوهشهای دقیق‌تری است و باید در تعبیر و تفسیر آنها احتیاط بیشتری کرد.

بخش دوم نتایج مربوط به این سؤال پژوهشی، حاکی از آن است که استفاده از اینترنت (دانلود عکس، خبرخوانی، جستجوی مقاله‌های علمی - تخصصی) باعث به وجود آمدن این تفکر در استفاده‌کنندگان نمی‌شود که اینترنت باعث کاهش روابط دوستی می‌شود. یافته‌های این بخش از پژوهش نیز با نتایج حاصل از برخی از تحقیقات هم‌راستا است. به عنوان مثال، نتایج پژوهش هامبورگر و هایات (۲۰۱۱) نشان می‌دهد که اینترنت، زندگی اجتماعی کاربران را رشد داده و شبکه‌های اجتماعی بزرگ‌تری را برای آنها به وجود می‌آورد. نتایج این پژوهش از یافته‌های قبلی (هامپتون، سیسون و رینی، ۲۰۰۰؛ ژانو، ۲۰۰۶؛ هامپتون و همکاران، ۲۰۰۹؛ هر سه نقل از: هامبورگر و هایات، ۲۰۱۱) در مورد اثرات مثبت اینترنت بر تعاملات اجتماعی حمایت کرد؛ بنابر این، نتایج این پژوهشها تقریباً هم‌راستا با بخش دوم یافته‌های این پژوهش است که اذعان می‌دارد مدت استفاده از

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ۲۲۵

اینترنت (دانلود عکس، خبرخوانی، جستجوی مقاله‌های علمی - تخصصی) باعث به وجود آمدن این تفکر در دانش‌آموزان و دانشجویان نمی‌شود که اینترنت باعث کاهش روابط دوستی می‌شود.

سؤال دوم:

آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات درون‌خانوادگی دارد؟

یک) گروه دانش‌آموزان: یافته‌های پژوهش در پاسخ به این سؤال، حاکی از آن بود که در گروه دانش‌آموزان، با افزایش استفاده از سایتهای آموزشی و دانلود موسیقی، این اعتقاد که استفاده از اینترنت باعث کاهش ارتباطات درون‌خانوادگی می‌شود، افزایش می‌یابد؛ اما متغیرهای خبرخوانی سایر مواد، خبرخوانی سیاسی و مدت آشنایی با اینترنت، در دانش‌آموزان، با ارتباطات درون‌خانوادگی همبستگی معکوس دارند؛ یعنی هر چه میزان استفاده کاربران از متغیرهای مذکور افزایش می‌یابد، این اعتقاد که اینترنت باعث کم‌رنگ شدن روابط خانوادگی می‌شود، کاهش می‌یابد. این یافته شاید به دلیل افزایش اطلاعات برای بحث کردن در بستر خانواده باشد. به تعبیر دیگر؛ با افزایش اطلاعات در مورد خبرهای مختلف در جامعه، احتمال بحث مشترک در میان اعضای خانواده بیشتر شده، تعامل افزایش می‌یابد.

دو) در گروه دانشجویان: در دانشجویان نیز متغیرهای نهایی مانده از مدل عبارتند از: تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی (مثل فیس‌بوک و توئیتر) و مدت آشنایی با اینترنت؛ که هر دو متغیر همبستگی معکوس با ارتباطات درون‌خانوادگی دارند؛ به این معنی که با افزایش مدت آشنایی با اینترنت و تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی در دانشجویان، اعتقاد آنها در مورد اثرگذار منفی اینترنت بر ارتباطات درون‌خانوادگی کاهش می‌یابد.

بخشی از نتایج حاصل از این پژوهش، مطالعات پیشین را تأیید می‌کند. به عنوان مثال، نتایج مطالعه‌ای که به بررسی اثرات اینترنت بر تعاملات اجتماعی و روابط خانوادگی در بیش از ۴۰۰۰ کاربر اینترنت پرداخته است (گیدنز، ۱۳۸۶)، حاکی از آن بود که کاربران اینترنت در مقایسه با کسانی که از اینترنت استفاده نمی‌کنند یا کاربران دائمی آن نیستند، وقت کمتری را با خانواده‌های خود یا در فعالیتهای اجتماعی می‌گذرانند. یافته‌های پژوهشهای دیگر (اسلوین، ۱۳۸۰؛ زنجانی‌زاده و جوادی، ۱۳۸۵؛ نی و اربرینگ، ۲۰۰۲، نقل از: محسنی و همکاران، ۱۳۸۵؛ زی‌هو و جاناناجی، ۲۰۰۱، نقل از: زنجانی‌زاده و جوادی، ۱۳۸۵) نیز نشان دادند استفاده بیشتر از اینترنت با پیامد کاهش ارتباطات خانوادگی همراه است؛ که همه این یافته‌ها با بخش اول نتایج پژوهش حاضر، مبنی بر اینکه استفاده از اینترنت (سایتهای آموزشی و دانلود موسیقی) با ارتباطات درون‌خانوادگی رابطه مستقیم دارد - با افزایش استفاده دانش‌آموزان از این امکانات (سایتهای آموزشی و دانلود موسیقی) این اعتقاد که

استفاده از اینترنت باعث کاهش ارتباطات درون خانوادگی می‌شود، در این دسته از دانش‌آموزان افزایش می‌یابد - هم‌راستا بودند.

نتایج دیگر این سؤال پژوهشی مبنی بر اینکه استفاده از اینترنت (خبرخوانی سیاسی و سایر موارد، مدت آشنایی با اینترنت و تعامل یا کار با سایتهای اجتماعی) با روابط درون خانوادگی همبستگی معکوس دارند - همبستگی معکوس یعنی با افزایش استفاده از اینترنت، این تفکر در کاربران که اینترنت باعث کاهش روابط خانوادگی می‌شود کم‌رنگ می‌شود - با برخی از تحقیقات پیشین (هامبورگر و هایت، ۲۰۱۱؛ هوارد رینگولد، ۱۹۹۳، نقل از: محسنی و همکاران، ۱۳۸۵؛ سورامانام، ۲۰۰۱، نقل از: زنجانی‌زاده و جوادی، ۱۳۸۵) که به طور کلی به اثرات اینترنت بر تعاملات اجتماعی پرداخته‌اند و به عدم تأثیر منفی اینترنت بر ارتباطات اجتماعی به طور کلی دست یافته‌اند - نه روابط خانوادگی به شکل صرف و خاص آن - هم‌راستا بود.

سؤال سوم:

آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر ارتباطات مجازی با جنس مخالف دارد؟

یک) در گروه دانش‌آموزان: یافته‌های پژوهش در پاسخ به سؤال سوم حاکی از آن بود که در گروه دانش‌آموزان، متغیرهای گفتگوی آنلاین (چت) و دانلود فیلم، همبستگی مثبت با ارتباطات مجازی با جنس مخالف دارد؛ یعنی دانش‌آموزانی که به میزان بیشتری به دانلود فیلم و گفتگوی آنلاین (چت) می‌پردازند، بیشتر معتقدند که اینترنت باعث افزایش ارتباط مجازی با جنس مخالف می‌شود؛ در حالی که در دانش‌آموزان با کاربری‌های دیگر (خبرخوانی سیاسی و سایر موارد و دانلود کتاب و مقاله) و دانشجویان (وب‌نویسی، دارا بودن وب‌سایت شخصی و مدت آشنایی با اینترنت)، این ارتباط معکوس و منفی است. همان‌گونه که مشاهده شد، یافته‌های به دست آمده از این متغیرها نیز بر تأثیر نوع کاربرد اینترنت تأکید می‌کند؛ به طوری که دانش‌آموزانی که به گفتگوی آنلاین (چت) و دانلود فیلم می‌پرداختند (در مقایسه با بقیه کاربردها)، به میزان بیشتری بر این عقیده بودند که اینترنت باعث افزایش ارتباطات مجازی با جنس مخالف می‌شود. پژوهشگر پس از بررسی تحقیقات پیشین، به پژوهشی که اثرات اینترنت بر ارتباط مجازی با جنس مخالف را به طور مستقیم بررسی کرده باشد برنخورد، بلکه همان‌طور که گفته شد، بیشتر پژوهشها به بررسی کلی رابطه یا اثر اینترنت با تعاملات اجتماعی پرداخته‌اند.

دو) در گروه دانشجویان: در این گروه نیز متغیرهای نهایی، مدت آشنایی با اینترنت و وب‌نویسی (وب‌سایت شخصی) اند که با متغیر ملاک ارتباط معکوس داشتند؛ یعنی هر چه در دانشجویان میزان وب‌نویسی و مدت آشنایی با اینترنت افزایش یابد، این اعتقاد که اینترنت باعث افزایش ارتباطات مجازی با

رابطه اینترنت با نگرش افراد نسبت به اثرات اینترنت ... ❖ ۲۲۷

جنس مخالف می‌شود، کاهش می‌یابد. به نظر می‌رسد این تفاوت نگرش بین دانش‌آموزان و دانشجویان، به دلیل تفاوت در کاربری‌ها (متغیرهای نهایی پیش‌بین) است.

سؤال چهارم:

آیا میزان و نوع استفاده از اینترنت نقش پیش‌بینی‌کننده‌ای در نحوه نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از اینترنت بر باورها و رفتارهای مذهبی دارد؟

یک) در گروه دانش‌آموزان: یافته‌های پژوهش در پاسخ به سؤال چهارم نشان داد در گروه دانش‌آموزان، متغیرهای باقی‌مانده از مدل عبارتند از: مدت آشنایی با اینترنت و خبرخوانی سیاسی، که هر دو متغیر با باور و رفتارهای مذهبی ارتباط معکوس دارند؛ یعنی هر چه استفاده از این متغیرها در دانش‌آموزان افزایش یابد، این اعتقاد در آنها که اینترنت باعث کاهش باورها و رفتارهای مذهبی می‌شود، کم‌رنگ‌تر می‌شود. به عبارت دیگر؛ دانش‌آموزان این نگرش را نداشتند که استفاده از اینترنت، باورهای مذهبی آنها را کاهش داده است. در این زمینه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که جنس خبرهای سیاسی به گونه‌ای نیست که در جهت تضعیف عقاید و باورهای مذهبی بیان شود. بنابر این، صرف استفاده از اینترنت برای خبرخوانی سیاسی نمی‌تواند موجب کاهش باورهای مذهبی شود.

دو) در گروه دانشجویان: در مورد دانشجویان نیز متغیر باقی‌مانده از مدل، استفاده از ایمیل است که با باورها و رفتار مذهبی همبستگی منفی دارد؛ یعنی در دو گروه، با افزایش استفاده از اینترنت (خبرخوانی سیاسی، ایمیل، مدت آشنایی) این نگرش که اینترنت باعث کم‌رنگ شدن باورها و رفتارهای مذهبی می‌شود، کاهش می‌یابد. در این باره نیز می‌توان گفت استفاده از ایمیل و خبرخوانی سیاسی، نوعاً بیان‌کننده اخبار و مطالب ضد دینی نیست. از طرفی، دانشجویان به دلیل تحقیقات متناسب با مقطع تحصیلی خود از ایمیل، بیشتر در جهت مطالب علمی تخصصی با رشته خود استفاده می‌کنند که به خودی خود تهدیدکننده عقاید و باورهای مذهبی دانشجویان نیست. این یافته در دایره‌ای کلی‌تر با نتایج برخی از مطالعات پیشین (زنجانی‌زاده و جوادی، ۱۳۸۵؛ ماسک، ۲۰۰۴، نقل از: مهدی‌زاده عبدالمهدی، ۱۳۸۶) در مورد ارزشها و باورهای سنتی افراد که نشان می‌دهند فناوری عامل قدرتمندی در جهت فاصله گرفتن از اعتقادات سنتی و همچنین ارزشهای خانواده است، همخوانی ندارد. ممکن است این‌گونه تبیین کرد که در تحقیقات مذکور، تفکیک کاربردهای اینترنتی همانند آنچه در این تحقیق آورده شده، صورت نگرفته است. به عبارت دیگر؛ به فناوری با در نظر گرفتن ابعاد مختلف و تحت تأثیر فرهنگ نگاه نشده است. به همین دلیل نیز برخلاف نتایج پژوهشهای مذکور، برخی صاحب‌نظران و جامعه‌شناسان در این حوزه معتقدند دین همچنان نیروی مهم و اثرگذار است، هر چند اغلب به صورتهای نوین و نامأنوسی درمی‌آید و اشکال متنوعی به خود می‌گیرد.

با توجه به تنوع در یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که اثرات اینترنت با توجه به ماهیت این فناوری، پیچیده، وسیع و چند بعدی است. در نتیجه، برای دستیابی به نگرش دقیق و درست در مورد اثرگذاری آن، توجه به همه زوایا و ابعاد این فناوری اجتناب‌ناپذیر است. پیچیدگی این بررسی زمانی بیشتر می‌شود که بخواهیم این اثرگذاری‌ها را در ارتباط با انسانها بسنجیم؛ به این دلیل که اعمال، افکار، احساسات و هیجانات انسانی به وسیله ترکیبی از عوامل مختلف تحت تأثیر قرار می‌گیرند. علاوه بر این، نسبت به محیط و بستر اجتماعی که فرد در آن زندگی می‌کند، این اثرگذاری‌ها نیز دگرگون می‌شوند. بنابر این، یافته‌های حاصل از این دسته از پژوهشها تقریباً نسبی بوده و در هر جامعه با توجه به امکانات، فرهنگ و اقتضانات خاص خود متفاوت است.

پیشنهادها و محدودیتها:

با توجه به اهمیت و گسترش اینترنت در ایران، پیشنهاد می‌شود پژوهش حاضر بر مبنای میزان استفاده و تفکیک کاربردهای اینترنتی در سطح سازمانهای دولتی، مؤسسه‌های آموزشی و خانواده‌ها نیز انجام شود.

عدم وجود ابزارهای علمی متناسب با فرهنگ بومی و دینی کشور، برای سنجش میزان و نوع استفاده از اینترنت، اقتضا می‌کند محققان به ساخت ابزارهای متناسب همت گمارند.

منابع

- احمدی، خدابخش؛ هادی عبدالملکی، بیبا افسردیر و فتح‌الله سید اسماعیلی (۱۳۸۹). «نقش عوامل خانوادگی در نوع و میزان استفاده از اینترنت». علوم رفتاری، ش ۴(۴): ۳۳۳-۳۲۷.
- اسلوین، جیمز (۱۳۸۰). اینترنت و جامعه. ترجمه عباس گیلوری و علی رادباوه. تهران: کتابدار.
- دوران، بهزاد (۱۳۸۵). «تأثیر اینترنت بر هویت همالان». مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ش ۲(۵): ۱۳۶-۱۰۹.
- رجایی، علیرضا؛ محمدحسین بیاضی و حمید حبیبی‌پور (۱۳۸۸). «باورهای مذهبی اساسی، بحران هویت و سلامت عمومی جوانان». مجله روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، ش ۶(۲۲): ۹۷-۱۰۷.
- زنجانی‌زاده، هما و علی‌محمد جوادی (۱۳۸۵). «بررسی تأثیرات اینترنت بر ارزشهای خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستان ناحیه ۳ مشهد در سال ۸۳-۸۲». جامعه‌شناسی ایران، ش ۶(۲).
- سادوک، بنیامین و ویرجینیا سادوک (۱۳۸۸). خلاصه روان‌پزشکی ۲- علوم رفتاری- روان‌پزشکی بالینی. ترجمه نصرت‌الله پورافکاری. تهران: آینده‌سازان، شهر آب.
- ساروخانی، باقر؛ غلام‌عباس توسلی و عزیزه سید عربی‌نژاد (۱۳۸۷). «تأثیر فضاهای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دختر با تأکید بر اینترنت». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ش ۱(۲).
- سلیمی، عظیمه؛ بهرام جوکار و روشنگر نیک‌پور (۱۳۸۸). «ارتباطات اینترنتی در زندگی: بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی در استفاده از اینترنت». مطالعات روان‌شناختی، ش ۵(۳): ۱۰۲-۸۱.
- طالبی، ژاله (۱۳۸۳). «روابط اجتماعی در فضای شهر». علوم اجتماعی، ش ۲۴: ۱۸۰-۱۶۱.
- عباسی شوازی، محمدتقی و همایون؛ پوریا (۱۳۹۳). «فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دهم، ش ۳۶: ۴۳-۶۶».
- فرانزوی، استفن ال (۱۳۸۱). روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه و تلخیص: مهرداد فیروزبخت و منصور قنادان. تهران: خدمات فرهنگی رسا.
- کاظمی‌پور، عبدالمحمد (۱۳۸۹). باورها و رفتارهای مذهبی در ایران ۱۳۵۳ تا ۱۳۷۹. تهران: طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کریمی، یوسف (۱۳۷۳). روان‌شناسی اجتماعی، آموزش و پرورش. تهران: ویرایش و فهم.
- گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن (۱۳۸۶). «جامعه‌شناسی»، ترجمه حسن چاووشیان، تهران، انتشارات نی.
- محسنی، منوچهر؛ بهزاد دوران و محمدهادی سهرابی (۱۳۸۵). «بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت در میان کاربران کافی‌نت‌های تهران». جامعه‌شناسی ایران، ش ۷(۴): ۹۵-۷۲.
- مشایخ، مریم و احمد برجعلی (۱۳۸۲). «بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت با گروه‌هایی از دانش‌آموزان دبیرستان». تازه‌های علوم شناختی، ش ۵(۱): ۴۴-۳۹.

- مهدی‌زاده، شراره و الهه عبداللهی (۱۳۸۶). «بررسی رابطه میان نحوه استفاده از اینترنت و ماهواره با برگزاری روز دوستی (ولنتاین) در میان جوانان تهرانی». فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ش ۳ (۹): ۱۶۱-۱۸۴.
- نوابخش، مهرداد؛ حمید پوریوسفی و مژگان میرآخوری (۱۳۸۸). «بررسی میزان پایبندی مذهبی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد گومسار». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ش ۳ (۳): ۶۱-۹۱.
- Ahmadi, Kh.; Hadi Abdolmaleki, Bita Afsardyr & Fathallah Seyyed Esmaeili (2010). "The Role of Domestic Factors in Type and Frequency of Internet use". *Journal of Behavioral Sciences*, 4 (4): 327-333.
 - Daraha, K. (2013). "The Effect of the Internet Use on High School Student: A Case Study of Pattani Province of Thailand". *Social and Behavioral Sciences*, 91: 241-256.
 - Doran, B. (2006). "The Impact of the Internet on the Identity of the Peers". *Culture and Communication Studies*, 2 (5): 109-136.
 - Fallahi, V. (2011). "Effect of ICT on the youth: A Study about the Relationship between Internet Usage and Social Isolation among Iranian Students". *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15: 394-398.
 - Fortson, B.L.; J.R Scotti, Y-Ch Chen, J. Malone & K.S. Delben (2007). "Internet Use, Abuse and Dependence among Students at a Southeastern Regional University". *Journal of American College Health*, 56 (2): 137-145.
 - Franzvy, Stephen L. (2002). *Social Psychology*. Translation and Summarization: M. Firoozbakht & M. Ghannadan. Tehran: Expressive Cultural Services.
 - George, F.M.; Cristinel, S; Tebeanu, A.V & Elena Chele, G, (2012). **Characteristics of computer and internet use among adolescents in Iasi county**. *Social and behavioral Science*, (33), 835-839.
 - Glover, H.R. (2003). **Using the Internet to Renew Community Ties in Traditional Religious Communities**. Tesis of Baylor University. For the Degree of Master of Arts.
 - Hamburger & Hayat (2011). "The Impact of the Internet on the Social Lives of Users: A Representative Sample from 13 Countries". *Computer in Human Behavior*, 27: 585-589.
 - Helland, Ch. (2004). **Religion on the Internet: A Sociological Inquiry into Participation and Community Online**. A Thesis for the Degree of Doctorate of Philosophy, University of Toronto.
 - Karimi, Y. (1994). **Social Psychology, Education**. Tehran: Nashr Instiution with the Cooperation of the Fahim Publication.

- Kazemipour, A. (2010). **Beliefs and Religious Behaviors in Iran 1974 to 2000**. Tehran: Publications Plans of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Macarie, G.F.; C. Stefanescu, A.V. Tebeanu & Gabriela E. Chele (2012). "Characteristics of Computer and Internet Use among Adolescents in Iasi County". *Social and Behavioral Science*, 33: 835-839.
- Mashayekh, Maryam & A. Borjali (2003). "The Relationship between Loneliness with the Kind of Internet use with Groups of High School Students". *New Findings in Cognitive Sciences*, 5 (1): 39-44.
- Mehdizadeh, Sharaeh & E. Abdullahi (2007). "The Relationship between the Use of the Internet and Satellite with Celebration of Friendship Day (Valentine) among Young Tehranian". *Iranian Journal of Cultural Studies and Communication*, 3 (9): 161-184.
- Mohseni, M.; B. Doran & M.H. Sohrabi (2006). "The Effect of the Internet on Social Isolation among Internet Users in Tehran". *Iranian Sociological Journal*, 7 (4): 72-95.
- Nastuta, S. (2012). "The Impact of Internet on New Religious Movements Discourse". *Sociologie Romaneasca*, 4: 61-74.
- Navabakhsh, M.; Hamid Pouryoosefi & M. Myrakhoorly (2009). "The Efficacy of Religious Adherence among Students of Islamic Azad University in Garmsar". *Journal of Social Science*, 3 (3): 61-91.
- Publication. Talebi, J. (2004). "Social Relations in the City". *Social Science Quarterly*, 24: 161-180.
- Rahmani, S. & M. Gholamali Lavasani (2011). "The Comparison of Sensation Seeking and Five Big Factors of Personality between Internet Dependents and Non Dependents". *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15: 1026-1033.
- Rajai, A.R.; M.H. Bayazi & H. Habibpour (2009). "Basic Religious Beliefs, Identity Crisis and General Health of Young People". *Developmental Psychology Journal: Iranian Psychologists*, 6 (22): 97-107.
- Sadok, Benjamin & Virginia Sadok (1933). **Summary of Psychiatry 2-Behavioral Sciences- Clinical Psychiatry**. Translation: Nosratollah Pour Afkari (2009). Tehran: Builders of the Future, Water City.
- Salimi, Azimeh; Bahram Jokar & R. Nikpour (2009). "Internet Connections in Life: The Role of Perception of Social Support and Loneliness in Using the Internet". *Psychological Studies*, 5 (3): 81-102.
- Sarookhani, B.; Ghulam Abbas Tavassoly & Azize Seied Arabi Nejad (2008). "The Effect of Virtual Spaces on Social Action of Young Girls on with an Emphasize on the Internet". *Pzhvsh Namh Social Science*, 2 (1).
- Selevin, James (1964). **Internet and Society**. Translation: A. Gilroy & A. Radbaveh (2001). Tehran: Librarian

- Tsitsika, A.; E. Critselis, K. Georgios, A. Filippopoulou, D. Tounissidou, A. Freskou, S. Theodora, A. Louizou, E. Konstantoulki & D. Kafetzis (2009). “Internet Use and Misuse: a Multivariate Regression Analysis of the Predictive Factors of Internet Use among Greek Adolescents”. *Eroupean Journal of Pediatrics*, 168: 655-665.
- Zahra Sands, K. (2010). “Muslims, Identity and Multimodel Communication on the Internet”. *Contemporary Islam Journal*, 4: 139-155.
- Zanjanyzadeh, Homa & A.M. Javadi (2006). “The Impact of Internet on Family Values among High School Students in District 3 Mashhad year 82-83”. *Iranian Journal of Sociology*, 6 (2).
- Zarghami Hmrah, S. (2011). “Ontological Investigation of the Role of Internet in Religious Education”. *Social and Behavioral Science*, 29: 1740-1749.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی